

7 NUMARALI AMASYA ŞER'İYYE SİCİLİNİN TANITIMI

Fatma Gül TÖREMİŞ¹, Yılmaz KARADENİZ²

Geliş:11.06.2019 / Kabul:15.12.2019

Öz

Şer'iyye sicilleri tarihe ışık tutması açısından birinci el kaynak niteliğindedirler. Yazıldıkları bölgeye dair sosyo-kültürel, ekonomik ve iktisadi bilgiler vermektedirler. Osmanlı Devleti, her idari birimdeki mahkeme kayıtlarını, Şer'iyye Sicili ismiyle tutmaya özen göstermiştir. Bu kayıtları kadınlar tutmuştur. Kadınların tuttuğu kayıtlar iki çeşit olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilk kısmı mahalli olayların kayıtları yani Sicili Mahfuz, ikincisi ise merkezden taşraya gönderilen belge türlerinin kayıtları yani Sicili Mahfuz Defterlü'dür. 7 Numaralı Amasya Şer'iyye Sicili, Amasya da 1648-1649 yıllarına ait adli, idari, sosyal ve iktisadi bilgileri vermekle birlikte o dönemin mahalleleri, köyleri, nahiyeleri ve kazaları hakkında da bilgi vermektedir. Bu çalışmamızda 7 Numaralı Amasya Şer'iyye Sicili'ni tanıtır ve içeriği hakkında bilgi vermeye çalıştık.

Anahtar Kelime: Amasya Şer'iyye, Sicili, Kadı, Osmanlı Devleti.

INTRODUCTION TO AMASYA SHARIAH REGISTRY NUMBER 7

Abstract

Shariah records are the first source in terms of enlightening history. They provide socio-cultural, economic and economic information about the region where they are written. The Ottoman state took pains to keep the records of the court in every administrative unit under the name of Shariah's record. These tapes were kept by the witches. There are two types of records held by the women. The first part of these is the records of local events, namely the records of the Mahfuz, and the second is the records of the document types sent from the center to the provincial provinces, i.e. the records of the Mahfuz books. Number 7, Amasya Şer'iyye Registry, Amasya 1648-16649 years of legal, administrative, social and economic information, although the neighborhood of that period, villages, niyehiyesi and the accident information is also. In this study, we introduced the number 7 Amasya Shariah registry and tried to provide information about its content.

Keywords: Amasya Şer'iyye Register, Kadı, Ottoman.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, fatmagultoremis@hotmail.com.

² Prof. Dr., Amasya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fak., Tarih Bölümü, yilmazkaradeniz44@hotmail.com.

Giriş

Osmanlı Devleti’nde kadı veyahut yardımcısı olan naibler tarafından mahkeme kayıtlarının tutulduğu deftere “*Kadı Sicili*” ya da “*Şer’iyye Sicili*” denilmiştir. Şer’iyye Sicilleri, kadıların davaları ve olayları doğrudan kaydetmesi vasıtasıyla birinci elden kaynak niteliği göstermektedir. Osmanlı Devleti’nin siyasi, idari ve sosyal tarihini araştırabilmek için merkezden gönderilen ferman ve mahalli hükümlere ait belgelerin bulunduğu Şer’iyye Sicilleri’nin incelenmesi gerekir (Akgündüz, 1988: 12). Bu durum, Şer’iyye Sicilleri’nin önemini göstermektedir. Fakat Şer’iyye Sicilleri’nin bu önemi anlaşılana kadar birçok tahribata uğramıştır. Bu tahribatlar sobada ısınmak amacıyla yakılanlar, çöpe atılanlar, olumsuz şartlarda muhafaza edilenler ve en son olarak da ciltleme yapılırken yazılara verilen tahribatlardır (Gedikli, 2007: 73).

Şer’iyye Sicilleri, 1991’oe Kültür Bakanlığı’nın kararı ile Ankara’da Milli Kütüphanede toplanmıştır. Şer’iyye Sicilleri içerisindeki belgeler incelendiğinde;

- Vergi, narh, miras, tereke, alış-satış, borç, evlenme, boşanma, ilam ve hüccetler iktisat tarihini aydınlatmada,
- Ailenin sosyo-kültürel, dini ve ekonomik yapısı toplum bilimini aydınlatmada,
- Yine kayıt altına alınan davaların yargısı sonuçları ve işleyişi hukuk alanını aydınlatmada,
- Ölüm ve evlilik gibi kayıtlar ile nüfus yapısını aydınlatmada,
- Bölgede yapılan ticaret kayıtları ile tarım yapısının aydınlatılmasında,
- İsmi geçen mahalleler ile şehir yapısının aydınlatılmasında önem arz emektedir. Osmanlı Devleti’nde bilinen ilk Şer’iyye Sicili 1455 tarihli Bursa Sicili’dir. Şer’iyye Sicili defterinde iki türlü kayıt yapılmıştır. Ön yüzde kadıların mahalli davalarda tuttukları kayıtlar yani “*sicill-i mahfuz*,” diğer yüzde ise merkezden gelen yazıların tutulduğu “*sicill-i mahfuz defterlu*” bölümü bulunmaktadır.

7 Numaralı H. 10589-1059 (M. 1648-1649) Amasya Şer’iyye Sicili’nin Tanıtımı

7 Numaralı Amasya Şer’iyye Sicili’nin esas alındığı bu çalışma, kendinden önce hazırlanan sicillerin devamı niteliğindedir. Kullandığımız sicil, diğer sicillerde olduğu gibi Amasya’nın tarihinin aydınlatılmasına katkı sağlamaktadır. 7 Numaralı

Amasya Şer'iyye Sicili, Amasya'ya ait diğer Şer'iyye Sicilleri gibi 1991 yılına kadar Tokat'ta muhafaza edilirken 1991 yılında Ankara Milli Kütüphaneye götürülmüştür. Daha sonra Kültür Bakanlığının kararıyla Başbakanlık Osmanlı Arşivine götürülmüştür (Yılmazçelik, 1999: 459).

Akgündüz'e göre Amasya'ya ait toplamda 97 adet Şer'iyye Sicili mevcuttur. İncelediğimiz sicilin içerisinde bazı belgelerde tereke kayıtları, bazı belgelerde ise tımar kayıtları mevcuttur. Sayfa numarası 84'ten itibaren sicill-i mahfuz defterlu kayıtları başlamaktadır. 2-84 arası sayfalar ise sicill-i mahfuz kayıtlarıdır. Tutulan kayıtlarda 47 tane Karye, 10 tane Nahiye ve 12 tane kaza ismi geçmektedir.

7 Numaralı Amasya Şer'iyye Sicili Kayıtlarının Sınıflandırılması Ve Kayıt Örnekleri

Üst Makamlardan Kadılara Gönderilen Belgeler

Ferman

Ferman, Divanı-ı Hümayun veya Paşakapısı'ndaki divanlarda alınan kararlara uygun olarak yazılan ve tuğra bulunan padişah emirlerine verilen addır (Kütükoğlu, 1994: 99). Fermanlar; hususi şahısları ilgilendiren ve vazife tevcihi, tımar tefvizi, ticaret beratı ve benzeri konulara ilişkin olarak kaleme alınmışlardır (Akgündüz, 1988: 42). Sicilimizde; "*Amasya da vaki Hızır Paşa vakfının Mustafa isimli kişiye iki akçe yevmiye ve yıllık 6 ölçü buğday verilmek şartıyla vakfa görevli tâ'in edildiği bildirilmektedir*" (A.Ş.S. 7, 61/3) şeklindedir.

Berat

Padişahın tuğrasını taşıyan ve saltanatı süresince geçerli olan berat; tayin tahsis, bir şeyin kullanılma hakkı, imtiyaz ya da muafiyet için verilmiştir. Beratın verilmesinin de istek ya da arzuhaline ihtiyaç vardır (Kütükoğlu, 1994: 139). Sicilimizde bulunan örneği; "*Ömer Yusuf ismindeki görevlinin eline nişanlı ve mühürlü defter verilerek, Amasya'daki hanelerden toplanılacak vergilerin toplanılması, harami ve kefereye bir akçe kaptırılmaması*" (A.Ş.S. 7, 111/3) şeklindedir.

Buyruldu

Vezir, defterdar, kazasker, kaptan paşa, beylerbeyi gibi yüksek rütbelilerin aşağı mevkide bulunanlara gönderdiği emirler için kullanılan isimdir. Buyuruldu, merkezde yazılan buyuruldu ve taşrada yazılan buyuruldu diye ikiye ayırmak mümkündür (Kütükoğlu, 1994: 198). Sicilimizdeki örneğinde; "*Amasya*

Sancağında yaşayan Mustafa ve Hüseyin isimli kimselerin rencide edilmeden zabt edilmesi ve olaya kimsenin müdahil edilmemesi” (A.Ş.S. 7, 112/1) şeklinde kayıtlara geçmiştir.

Temessük

Tutunma manasına gelen Temessükler, sulhun tesis edildiğine dair belgelerdir. Sulh şartları iki nüsha şeklinde hazırlanıp her iki tarafa da imzalatılarak karşılıklı verilmiştir. Temessükleri incelerken klasik devir ve son devir temessükleri şeklinde ikiye ayırabiliriz (Kütükoğlu, 1994: 281-290). Sicilimizde; “*Dere Mahallesi sakinlerinden olan Receb'in kızı Cennet'e babasından kalan malların hıfzı için temessük verilmiştir” (A.Ş.S. 7, 80/2) şeklinde yazılmıştır.*

Tezkire

Kadınların dışındaki makamlar tarafından üstten alta ya da aynı seviyedeki makamlara yazılan yazılara tezkire denilmiştir. Resmi bir konuyu ihtiva etmişlerdir (Akgündüz, 1988: 46). Amasya kadılarına gönderilen örnekte; “*Amasya kazasına ait olan mallar kayıt altına alınıp hiçbir kimsenin müdahil ettirilmemesi”* söylenmektedir. (A.Ş.S. 7, 94/1)

Mektup

Bir tür yazışma evrakı olarak özel bir yeri olan mektuplara, Osmanlı bürokrasisinde bolca rastlanmaktadır (Kütükoğlu, 2004: 18). Mektup, Arapça asıllı olup sözlük manası yazılmış demektir. Diplomatik bakımından ise iki belde, iki memleket arasındaki şahıslarca iş, tebrik, taziye gibi vesilelerle birbirlerine gönderilen yazılara denir (Kütükoğlu, 1994: 221). Sicilimizdeki örneği; “*Şeyh Mehmed isimli kimsenin Mehmed Paşa medresesine müderris olarak tâ'yin edildiği ve Amasya Kadısının oğlu Mehmet'in İltimas yoluyla Şeyh Mehmet'ten bu görevi aldığıının anlaşılmasıyla, kadı oğlu olan Mehmet'in görevden men edilmesi” (A.Ş.S. 7, 89/2) olarak geçmektedir.*

Kadılar Tarafından Kaydedilen Belgeler

Borç -Alacak

Kesip koparmak, karşılık vermek gibi sözlük anlamları taşıyan karz, terim olarak geri ödenmek üzere verilen mal veya birine ödünç borç verme anlamına gelmektedir (Apaydın, 2001: 520). Deyn ise satılan malın bedeli, ödünç, hazırda bulunan şey manalarına gelmektedir (Aydın, 1994: 266). Sicilimizdeki örneği; “Şeyh Karik mahallesinde Mentеше oğlu Himmet’in Mehmet oğlu Ebulkasım’dan alacağıнын tahsilini istemesi” (A.Ş.S. 7, 30/2) şeklindedir.

Mülk Alım-Satımı

Mülk alım satımı birçok alanda araştırma konusu olmuştur. Kadı’nın yürüttüğü görevler arasında bir nevi noterlik yaptığı da görülmektedir. Fakat mülkü satanların ne sebeple mülkü sattıklarına dair herhangi bir açıklama ile çoğunlukla karşılaşılmamıştır. Sicilimizde karşımıza; “Abdurrahman oğlu Mehmet’in babasından kalan bağının 400 riyali guruşa Elhac Hızır adındaki kişiye bağı sattığını ve Elhac Hızırdan alacağı kalmadığı.” (A.Ş.S. 7, 81/2) şeklinde çıkmaktadır.

Mülk Eşya İhtilafı

Sicilimizde bu başlık altında belge kaydı 12 adettir. Bunlardan bir tanesi şu şekildedir; “Tellak Yusuf Dede namında kişiye ait olan dükkâni Köçek Mehmet Dede ismindeki şahsın kendisine ait olduğunu beyan etmesi ve Tellak Yusuf Dede’nin şahitler huzurunda kendisinden öncede Tellak dükkâni olduğunu, Köçek Mehmet’in malını gasp etmediğini ispat etmiştir.” (A.Ş.S. 7, 61/1)

Asayiş

Asayiş başlığı altında küfür, darp, yaralama, hırsızlık ve katl gibi olaylar ele alınmıştır. Bu olaylar ile ilgili 25 adet kayıt mevcuttur. Sicilimizde; “Hasan isminde ki kimsenin kadıya giderek hasmı olan Şahin isimli kişiyi kendisini kılıç ile yaralayarak zulmettiği şeklinde şikâyette bulunmuş ve şahitler bu duruma şahitlik etmişlerdir.” (A.Ş.S. 7, 37/3) şeklinde verilmiştir.

Ölüm Keşfi

Genelde ölen kişinin yakınları tarafından mahkemeye başvuru yapılmıştır. Ölen kişinin herhangi bir yaralamaya veyahut darp olayına maruz kalıp kalmadığı ve ölümünün kayıtlara geçmesi için mahkemeye başvuru yapılmış ve ölüm keşfi için

görevlendirme yapılmıştır. Sicilimizde 16 adet ölüm keşfi kaydı mevcuttur. Sicilimizdeki örneği; “*Ali oğlu Bayındır ve Hacı Bayram kızı Hüsna isimli kimseler kadıya gelerek oğulları Hüseyin’in Kale Köyü Sınırları dahilinde bulunan Değirmen Kayası mevkiinde suya düşerek boğulduğunu ve teftişini istemeleri*” (A.Ş.S: 7, 30/1) şeklinde geçmektedir.

Köle ve Cariye Alım-Satımı ve Azadı

Köle dini mükellefiyetler açısından hür insandan farksızken, hukuki sosyal ve iktisadi anlamda diğerlerinden farklıdır (Aydın ve Hamidullah, 2002: 237). Sicilimizdeki örneği; “*Ahi Saadettin mahallesinde Ahmet Paşa’nın eşi Abdullah kızı Kahraman’a Gürcü olan kölesini kendi rızası ile verdiğini beyan ettiği*” şeklinde geçmektedir.” (A.Ş.S. 7, 27/3) şeklinde görülmektedir.

Miras

Bir şeyin bir topluluktan ötekine geçmesi manasına gelen miras, irs ve virase kökünden türemiştir (Aktan, 2005: 143). Şer’iyye Sicilimizde, kadıya başvuranların çoğu, mirasının başkasının vekâletinde olduğunu ve kendine verilmesinin talebini beyan etmektedir. Sicilimizde 9 tane miras kaydı bulunmaktadır. Sicilimizde; “*Şamiler mahallesi sakinlerinden Ali isimli kişinin vefat etmesiyle Ilıcak boğazı mevkiinde olan bağının eşi Aişe, kızı Havva ve Oğlu Mehmet’e verildiğinin bildirilmesi*” (A.Ş.S. 7, 10/1) şeklinde örnek karşımıza çıkmaktadır

Vekâlet

Fıkıhta bir kimsenin kendi adına başkasına hukuki işlem yapma yetkisi vermesine denilmiştir. Kendisine iş tevdi edilen tarafa vekil, tevdi edilen işe müvekkelün-bih, işin sahibine müvekkil, vekil kılmaya da tevkil denilmiştir (Aybakan, 2013: 1). 7 Numaralı Amasya Şer’iyye Sicilinde yedi kayıt bulunmaktadır. “*Deve Hane mahallesi sakinlerinden olan Emine hatunun vefat eden kocası İbrahim’den kalan bağa Mustafa oğlu Mehmet’i vekil tayin ettiğini bildirmesi*” (A.Ş.S. 7, 32/4) şeklinde örnek verebiliriz.

Vakıf

Sosyal ekonomik ve kültürel hayatta son derece önemli olan vakıflar, İslam ülkelerinde çok yaygın olarak görülmüştür. Vakfın temelinde insanlığa karşı şahsi ve vicdani sorumluluk, iyilik şefkat yardımlaşma değerlerini kendisine ilke edinmiş kişinin hür iradesi yatar (Yediyıldız, 2012: 479). Sicilimizde; “*Sabıkuddin*

Mahallesi sakinlerinden olan Ali Koca isimli kimsenin kendi mülkünü sattıktan sonra aldığı meblağı hane avarızı olarak vakfettiğini bildirmiştir.” (A.Ş.S. 7, 62/4) şeklinde kayıtlarda geçmektedir.

Tereke

Osmanlı hukuk sistemine göre ölen kişinin geri bıraktığı malların tespit ve takdimi, kadıların görevleri arasında yer almaktadır. Terekenin bir diğer adı “*muhallefat*” olarak da geçmektedir. Zamanla mirasın taksimi kadıların mahiyetindeki kassam denilen memurlara bırakılmıştır (Özcan, 2005: 406). Sicilimizde, “*Bazarsuflı Mahallesi’nde sakin olan Hasan oğlu Hacı Hüzeyin’in mallarının karısı Esmâ, kızı Aişe ve oğlu Ali arasında Mehmet Dede isimli kişinin nazırlığında taksim edilmesi*” (A.Ş.S. 7, 40/2) şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Boşanma (Tâlak)

Belli lafızlarla nikah akdinin bozulmasını ifade etmektedir. Kur’an ve Sünnet’te talakın meşruiyeti açık ifade edilmekle birlikte, evlilik bağının önemli bir sebep bulunmadıkça keyfi yere sona erdirilmesi tasvip edilmemiştir (Acar, 2010: 496). Sicilimizde; “*Yahya oğlu Halil’in kendisinden boşanmak isteyen karısı Aişe’yi nafakasından feragat etmesi şartıyla boşayacağını bildirmiş ve Aişe nafakasından vaz geçerek şahitler huzurunda kocası Yahya oğlu Halil’den boşanmıştır*” (A.Ş.S. 7, 71/1) örneğini görmekteyiz.

Narh

Açık kamu yararı gereği, temel ihtiyaçları karşılayan mal ve hizmetlerin, piyasa fiyatlarına onları oluşturan etkenlere dokunulmadan doğrudan müdahale edilerek belirli sınırları aşmasının önlenmesi amacıyla belirlenen resmi tavan fiyat uygulamasıdır (Kallek, 2006: 387). Narh kaydına örnek olarak; “*Subaşı hizmetinde olan Ali Beğ’in bakkal olan Ahmet oğlu Veli’yi sattığı elmaların fiyatının narh fiyatından fazlaya sattığı gerekçesi ile kadıya bildirmesi*” (A.Ş.S. 7, 39/1) karşımıza çıkmaktadır.

Vergi Şikâyeti

Kaydı geçen belgelerde vergi şikâyetleri genelde haksız yere vergi isteme durumu veyahut fazladan vergi alma durumu gibi kayıtlardan oluşmaktadır. Bu durumda halk ilk önce kadıya müracaatta bulunmuş eğer gerekli sonucu alamamış ise bir üst merci olan merkeze başvuruda bulunmuşlardır. Defter kaydında; “*Pehlivan isimli*

karyede Kara Ber nam zimminin Arslan Veledi Yavaş nam zimmiyi hane avarızı vermediği gerekçesi ile kadıya bildirmesi” (A.Ş.S. 7, 41/4) şeklinde geçmektedir.

Sonuç

7 numaralı Amasya Şer'iyye Sicili'nde çok çeşitli belge örnekleri karşımıza çıkmaktadır. Amasya'da her bölgede olduğu gibi Osmanlı Devleti'nin 1648-1649 yıllarında yaşadığı sıkıntılardan etkilenmiştir. Bu etkilenme asayiş düzeninin bozulması sonucu isyanların çıkması ve halkın bundan etkilenmesi şeklinde kendini göstermiştir. 7 Numaralı Amasya Şer'iyye Sicili'ne baktığımızda hemen hemen her çeşit olaylarla ilgili kayıtların örneklerini görmekteyiz. Tutulan kayıtlar bize kadınların sistematik bir şekilde olayları kayıt altına aldığını da göstermektedir. Amasya da bulunan mahalle ve köy isimlerinin birçoğunun 1648-1649 yılları arasında kaydı tutulan 7 numaralı Amasya Şer'iyye Sicilindeki mahalle isimleriyle aynı olduğunu da göstermektedir. 7 numaralı Amasya Şer'iyye Sicili kendisinden önce ki transkripi yapılan Şer'iyye Sicillerinin devamı, kendisinden sonra yapılacak transkripler için örnek niteliğindedir.

Kaynakça

7 Numaralı Amasya Şer'iyye Sicili, Başbakanlık Osmanlı Arşivi.

ACAR, Halil İbrahim, (2010) Talak. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 39, İstanbul ss. 496-500.

AKGÜNDÜZ, Ahmet.(1988). Şer'iyye Sicilleri (C.1-2). Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.

AKTAN, Hamza. (2005). Miras, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 30, İstanbul ss. 143.

APAYDIN, H. Yunus (2001), Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C:24 s. İstanbul, ss. 520-525.

AYBAKAN, Bilal (2013). Vekâlet. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 43, İstanbul ss. 1-6.

AYDIN, Mehmet Akîf, (1994), Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 9 ss. İstanbul ss. 266-268.

AYDIN, Mehmet Akîf, ve Hamidullah, Muhammed, Köle, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C:26 İstanbul, ss. 237-246.

DEVELLĖOĖLU, Ferit, (2011), Osmanlıca Türkçe Lugat, Ankara, Aydın Kitabevi.

Gedikli, Fethi, (2007). “Şer’iyye Sicillerinin Hukuk Tarihi Açısından Önemi ve Sicillere Dayalı Araştırmalar”, İslam Araştırmaları Dergisi: 71-96.

KALLEK, Cengiz, (2006). Narh. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 32, İstanbul, ss. 387-389.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., Osmanlı Belgelerinin Dili (diplomatik), Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, İstanbul, 1994.

KAZICI, Ziya, Osmanlı’da Yerel Yönetim, Kayıhan Yayınları. İstanbul, 2014.

Ortaylı, İlber, Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi, Cedit Neşriyat Yayınları Ankara, 2017.

ÖZCAN, Tahsin, (2005) Muhallefat (tereke). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 30, İstanbul, ss. 406-407.

Uğur, Yunus (2003), Mahkeme Kayıtları (Şer’iyye Sicilleri) Literatür Değerlendirme ve Bibliyografya. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi C.1, S.1, 303-344.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin, (2012). Vakıf. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 42, İstanbul ss. 479-486.

YILMAZÇELİK, İbrahim. (1999). 1736-1739 (H. 1149-1151) Tarihli Amasya Şer’iyye Sicilinin Tanıtımı ve Fihristi. Otam S.9, Ankara.

